

Michniewicz, Wojciech

Znaczenie terminów biblijnych "kuttōnet" i "ketōnet passîm"

Studia Teologiczne 18, 401-411

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

M A T E R I A Ł Y

Studia Teologiczne
Biał., Droh., Łom.
18(2000)

KS. WOJCIECH MICHNIEWICZ

ZNACZENIE TERMINÓW BIBLIJNYCH *KUTTŌNET* I *KETŌNET PASSĪM*

Treść: I. Wprowadzenie; II. Znaczenie terminów; III. Wnioski.

I. WPROWADZENIE

Głównym celem artykułu jest przeanalizowanie zasadniczych biblijnych i pozabiblijnych źródeł zawierających terminy *kuttōnet* i *ketōnet passīm*, tłumaczone na język polski w sposób dość różnorodny: «odzienie», «suknia», «tunika», «tunika wyszywana» oraz «szata» i «długa szata z rękawami». Analiza terminów oraz kontekstów, w których się pojawiają, winna pomóc w odkryciu ich pierwotnego, podstawowego znaczenia oraz ukazać najbardziej istotne różnice pomiędzy nimi, o ile takowe zachodzą.

II. ZNACZENIE TERMINÓW

Najpierw zapoznamy się z terminem *kuttōnet*, który jest bardziej rozpowszechniony w Biblii, a następnie z wyrażeniem *ketōnet passīm*, stosunkowo rzadko występującym w Piśmie świętym.

a) *kuttōnet*

Pojęcie *kuttōnet* / *ketōnet*, pojawia się w Biblii kilkadziesiąt razy w następujących miejscach:

- a) w *status absolutus*: Rdz 37,31; Wj 28,40 (pl.); 29,5; 29,8 (pl.); 40,14 (pl.); Kpł 8,7; 8,13 (pl.)
- b) w *status constructus*: Rdz 3,21 (pl.); 37,3.23.31.32(bis).33; Wj 28,4.39?; 39,27? (pl.); Kpł 16,4?; 2Sm 13,18.19; Ezd 2,69 (pl.); Ne 7,69.71 (pl.)
- c) z sufiksami: Rdz 37,23; Kpł 10,5 (pl.); 2Sm 15,32; Hi 30,18; Pnp 5,3; Iz 22,21 (por. HAL 480-481; BDB 509 [*kuttōnet*]).

Etymologia słowa *kuttōnet* jest prawdopodobnie związana z sumeryjskim *gida*, akkadyjskim *kitû* – *plótno lniane*, *kitinnû* – *ubranie*, *katānu* – *ubranie płócienne* lub *welniane* (AHW 493b; 495b; KBL 481; HAL 480-481). W języku asyryjskim przymiotnik *qattanu* i jego pochodne wyrażają generalnie idee bycia *ciemnym*, *delikatnym* (BAD 13,176). A zatem ubranie zwane *kuttōnet* może łączyć w sobie znaczenia cienkiego i delikatnego płótna lnianego lub materiału wełnianego.

W Rdz 3,21 czytamy, że Bóg po wydaleniu Adama i Ewy z rajy zatroszczył się o nich «i uczynił dla mężczyzny i dla jego żony *kotnôt* ze skóry» (por. BDB 509). Było to pierwsze, bardzo proste i podstawowe ubranie, o którym czytamy w Biblii, noszone oczywiście bezpośrednio na ciele. Słowo *kuttōnet* określa tu ubranie zarówno dla mężczyzny, jak i dla kobiety.

Z pewnością bardziej wymyślna była tunika towarzysza króla Dawida, Huszaja Arkity (2Sm 15,32), którą trzymał rozdartą w swojej dłoni, czy też tunika Hioba (Hi 30,18). O tych strojach nie wiemy nic więcej, można jedynie przypuszczać, że były one wykonane z płótna lnianego lub wełny.

W Pnp 5,3 młoda dziewczyna, oczekując w sypialni na swego oblubieńca, powiada, że już zdjęła swój *kuttōnet* i umyla stopy. Tekst ten jasno sugeruje, że jest ona teraz bez ubrania, co oznacza, że nosiła *kuttōnet* bezpośrednio na gołym ciele. Podobnie jak w Rdz 3,21 termin określa tu ubranie kobiecie bez podania szczegółów dotyczących jego kroju.

Obszerna grupa tekstów, w których możemy napotkać słowo *kuttōnet*, dotyczy ubioru kapłańskiego (Wj 40,14; Ezd 2,69; Ne 7,69,71), i to głównie Aarona i jego synów. Według Wj 29,5,8 *kuttōnet* używany przez nich był ubranem noszonym pod spód (podobnie Kpł 8,7,13), dotykającym bezpośrednio do ciała. Ponieważ należał on do «świętych szat» kapłanów (Wj 28,2), których zadaniem było służyć Jahwe w Namiocie Spotkania (Wj 28,43), dlatego też ten rodzaj tuniki był wykonany z «delikatnego płótna tkackiej roboty» (Wj 39,27; por. 28,39). W Kpł 16,4 czytamy o nim jako o «świętej tunice z białego płótna», *ketōnet bad qōdeš*, dla kapłanów. Z kolei w Wj 28,4 znajduje się wyrażenie *ketōnet tašbēš*, co na ogół tłumaczy się jako *tunika zdobiona haftem ornamentowym* albo też *tunika różnokolorowa, dwuwątkowa* (?), *pokrywana ornamentem* (?) (BDB 509 [*kuttōnet*]; HAL 1656). Dodatkowe informacje podaje Wj 39,1-3, według której wszystkie szaty kapłańskie były wykonane z materiału niebieskiego (fioletowego?), purpurowego i szkarłatnego, z dodatkiem złotych nici. Dowodzi to, iż *kuttōnet* kapłański był szczególnym rodzajem ubrania właściwego jedynie wąskiej, egalitarnej grupie ludzi. Noszono go pod szatą wierzchnią, a wykonany był z najlepszych i najdroższych materiałów. Jednakże teksty nic nie wspominają o kształcie owej tuniki.

Podsumowując to, co dotychczas zostało powiedziane, należy stwierdzić, że stosownie do przekazu biblijnego najbardziej charakterystycznymi cechami stroju zwanego *kuttōnet* są następujące elementy:

- na ogół było to ubranie noszone bezpośrednio na ciele,
- używane zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety,
- materiał i wykonanie wahało się od bardzo prostego, zrobionego ze skóry (dla Adama i Ewy), poprzez bardziej wyrafinowane z delikatnego płótna lub wełny, aż po specjalny rodzaj bardzo kosztownych tunik kapłańskich dla celów kultowych.

Na podstawie źródeł pozabiblijnych wiadomo, że *kuttōnet* jako poprzednik greckiego chitonu i rzymskiej tuniki pojawił się po raz pierwszy w epoce brązu III, ale już w epoce żelaza był dobrze znany na Wschodzie, również pomiędzy Semitami. Wykonany z płótna lnianego albo z wełny, niekiedy z delikatnego jedwabiu (?) lub bawełny (Haag 961), był luźnym ubraniem noszonych pod spód, zszytym na bokach (na temat procesu skrajania ubrań zob. IDB I 653 [cloth]). Stosownie do szeregu barwnych przedstawień istniały różne rodzaje tunik. Sięgały one albo nieco poniżej kolan (IDB I 869), albo w późniejszym okresie – pod wpływem mody kananejskiej – do kostek, były z krótkim lub długim rękawem (Gerleman 1965:166), czasami tkane w jednym kawałku (por. J 19,23; rys.1:1a-1b). Część materiału przerzucano niekiedy przez jedno ramię, pozostawiając drugie odsłonięte. Tunikę nosili zarówno mężczyźni, jak i kobiety, na ogół bezpośrednio na gołym ciele (Brown 1980:8-112; por. Pnp 5,3; 2Sm 13,18-19; 15,32). Na wierzch narzucono zazwyczaj długi «płaszcz» (Mt 5,40), gdyż osoba ubrana w samą tunikę była niekiedy postrzegana jako naga (CBE 237; por. Iz 20,2,3; 1Sm 19,24; J 21,7). Podczas pracy albo marszu tunikę podwiązywano starannie w biodrach przy pomocy szarfy lub też pasa (Wj 12,11; 2Krl 4,29; Mt 5,40). Pas zakładano głównie celem ścisłego trzymania fałd ubrania (Calwer 739), w pasie i fałdach można też było ukryć miecz lub schować torbę (por. Sdz 3,16).

W Egipcie historyczni «poprzednicy» tuniki pojawiają się już w XIX w. p.n.e., jak na to wskazuje egipski grobowiec Beni-Hasana, przedstawiający Semitów współczesnych biblijnym patriarchom (rys.2; 1:3). Mężczyźni nosili zdobione jednoramienne tuniki sięgające tuż za kolana. Także kobiety miały podobne ubrania «przerzucone przez prawe ramię i podciągnięte wyżej wokół szyi niż ubranie męskie. Były dłuższe niż te, noszone przez mężczyzn, i bardziej różnorodnie kolorystycznie» (IDB I 871). Również król Jehu, przedstawiony na kamiennym obelisku jako leżący u stóp Salmanassara III, wydaje się mieć na sobie taką tunikę z krótkim rękawem, sięgającą aż po kostki, przepasaną w biodrach i mającą frędzle czy też szeroką lamówkę u spodu («Czarny Obelisk» Salmanassara; ANEP, 120, sekcja II; Matthews 1988:117-119; por. Iz 22,21). Z kolei Stela Sennacheriba ukazuje kilkunastu przywódców judejskich względnie obrońców Lachisz ubranych w luźne, nieprzepasane tuniki z rękawami, zebrzących przed królem o darowanie im życia (ANEP 129, 293-294; ABD II 233-234).

W okresie międzytestamentowym oraz w czasach NT *kuttōnet*, określane po grecku jako *chitōn*, a po łacinie jako *tunica*, pozostawał nadal podsta-

wowym odzieniem mężczyzn i kobiet. Stosownie do szeregu wykopalisk przeprowadzonych przez Y. Yadina, tunika składała się w tym czasie z dwu kawałków materiału jednakowej wielkości, zszytych u góry i po bokach, z pozostawieniem otworów na głowę i ramiona (Yadin 1963:66; por. Josephus, Ant. 3:161). Obywatele rzymscy oraz osoby szlacheckiego rodu miały mocowane na tunikach ozdobne wąskie taśmy biegnące od góry do dołu. Tradycja NT sugeruje z kolei, że niektóre szczególnie piękne tuniki były długie i przepasywane złotym pasem (por. Ap 1,13). Według tradycji Janowej Piotr nosił tunikę (ściśle: *ependytēs*) typową dla wieśniaków tego okresu (J 21,7). Możemy znaleźć nieco podobieństw w wyobrażeniach ściennych przedstawiających wieśniaków z I w. pne (Hadas 1965:148), którzy nosili tuniki okrywające jedno ramię, podczas gdy drugie pozostawało odsłonięte. Używali oni krótkich tunik bez rękawów, aby ich długość nie przeszkadzała im podczas pracy (Lach 1962:465).

b) *ketōnet passîm*

Wyrażenie *ketōnet passîm* pojawia się w Biblii stosunkowo rzadko, głównie w tzw. *historii Józefa* (Rdz 37,3.23.32) oraz w opowiadaniu o Tamar w 2Sm 13,18.19 (BDB 509 [kuttōnet]).

Termin *passîm* posiada różne interpretacje. Może oznaczać elementy dekoracyjne wyszyte na cennych ubraniach, lub też samo ubranie, które sięga aż po kostki (H.P. MÜLLER, ZA 66 (1977), czy też ściślej, ubranie sięgające do przegubów dłoni i do kostek (GB; König; Zorell; AuS 5:215). Termin powyższy pojawia się jako hebrajskie *pas* (Ez 47,3), aramejskie *passa* (Dn 5,5.24), syryjskie *pista* (Lach 1962:465), określając płaską powierzchnię dłoni lub stopy (HAL 3:892). W Biblii występuje wyłącznie w sformułowaniu *ketōnet passîm* w Rdz 37,3.23.32; 2Sm 13,18.19 (BDB 821 [pas]). Generalnie rozumiano je jako szatę owijającą ciało w formie spirali, co w konsekwencji miało dawać efekt szeregu nałożonych na siebie «płytek» ornamentowych (fenickie *pas* oznacza właśnie *plytka* /GPL; ²BRL 186b; por. Albright, BA 36 (1973) 31f/).

Podobne w formie wyrażenie akkadyjskie *kitū* (lub *kutinnū*) *pišannu* było używane na określenie «szaty ceremonialnej, którą mogły być przyozdabiane statuy bogiń, a która miała różnorodne złote ozdoby naszyte na siebie» (JNES 8 /1949/ 177). W okresie neobabilońskim strój *pišannu* rezerwowano wyłącznie do przystrajania posągów. Wytwarzano go z płótna lnianego, a barwioną wełną posługiwano się do jego dekoracji (JNES 8 /1949/ 179). Prawdopodobnie hebrajskie słowo *passîm* było adaptacją akkadyjskiego *pišannu*, «terminu technicznego oznaczającego ozdoby naszywane na kosztowne szaty i żakiety» (Speiser 1964:290).

W tzw. *historii Józefa* czytamy, że Jakub dał swojemu synowi *ketōnet passîm* jako szczególny dar, jako znak jego głębokiej miłości do syna, który mu się urodził w jego późnym wieku. To stało się początkiem konfliktu pomiędzy braćmi. Trawiła ich bowiem zazdrość z powodu preferencyjnej postawy Jakuba wobec Józefa i to do tego stopnia, że zaczęli odnosić się do

niego z nienawiścią. Jednym z motywów nienawiści, a następnie próby zamordowania najmłodszego brata, stał się właśnie *ketōnet passīm*. Lecz trzeba przyznać, że wina była również po stronie ojca, który dał okazję do konfliktu. Westermann twierdzi, że ta szczególna tunika «oddziela Józefa od jego braci; konsekwencją predylekcji jest preferencja. Predylekcja staje się publiczna i w skutek tego ich ojciec dzieli odpowiedzialność za konflikt, który ona wywołuje» (1986:37).

Wyrażenie użyte w opowiadaniu tłumaczono na różne sposoby. Septuaginta oddaje je jako *chitōn poikilon*, tunika różnokolorowa; (wykonana, ozdobiona różnymi kolorami /GEL 1430/) lub też jako *chitōn karpōtos* (2Sm 13,18), sięgająca do nadgarstków. Wulgata tłumaczy jako *tunicam polymitam*, tunikę składającą się z wielu różnych nici (GEL 1440), Aquila jako *chitōn astragalōn*, tunika sięgająca do kostek lub też do nadgarstków (GEL 262; PGL 248), Symmachus natomiast jako *chitōn cheirodotōn*, tunika wykonana ręcznie (GEL 1985; por. Brown 1980:8; ABD II 235). Tłumaczeniem najszerzej obecnie zaakceptowanym – i chyba też najbardziej poprawnym – jest to, podane przez Aquilę: tunika sięgająca do kostek, prawdopodobnie z długimi rękawami (por. Josephus, Ant. 7:171). W opinii Bellingera, specjalisty od ubrań starożytnego Wschodu, «wydaje się rozsądne przyjąć, iż Jakub przygotował Józefowi ubranie ze skór lub filcu wełnianego z tkanymszyciem, by uchronić je przed rozerwaniem» (IDB I 654). Taki rodzaj ubrania stawia Józefa ponad jego braćmi. Oczywiście, strój ten nie był używany do codziennej pracy. Był on raczej szatą osoby wyniesionej w hierarchii społecznej. Ten rodzaj tuniki miał zatem szczególne znaczenie społeczne (Westermann 1982:27) i «identyfikował właściciela stroju jako faworyta» (IDB II 983).

Wyrażenie *ketōnet passīm* pojawia się ponownie w biblijnej opowieści o Tamar, córce króla Dawida, znieważonej przez Amnona, jej brata (2Sm 13,1-22). W w.18a czytamy, że «miała na sobie *ketōnet passīm*, ponieważ tak ubierały się córki królewskie, dziewice». W następnym wierszu autor tekstu powiada, iż Tamar, zgwałcona przez swego brata, a następnie wyrzucona na ulicę, «rozerwała *ketōnet passīm*, który miała na sobie». Z tekstu wynika zatem, iż w okresie Zjednoczonej Monarchii *ketōnet passīm* był specjalnym rodzajem ubrania noszonego – jak się wydaje – bezpośrednio na ciele przez niezamężne córki królewskie i być może również przez inne osoby wysoko stojące w hierarchii społecznej spośród dworu królewskiego. Z pewnością nie był to strój z przeznaczeniem do pracy, ale również nie był to strój uroczysty. Taki rodzaj tuniki służył do użytku codziennego, był jednak bardziej kosztowny i luksusowy niż ten używany przez «zwykłych» ludzi.

Według źródeł pozabiblijnych *ketōnet passīm* dominował na terenie Palestyny ok. 1300 p.n.e. (Calwar 739-740). Pojęciem tym określano specjalnie skrojony typ koszuli, ukształtowany pod wpływem starobabilońskim, czy nawet hetyckim (Haag 961), noszony zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety z wyższych sfer społecznych. Galling utrzymuje, że używano go jako spe-

cialnego rodzaju ubrania wierzchniego, zakładanego na ściśle dopasowaną płócienną koszulę (hbr. *sādīn*, Sdz 14,12.13; por. Mk 14,51). Skinner zaś uważa, że *ketōnet passīm* jako «szata nietypowa», był «koszulą czy tuniką sięgającą do krańców (*passīm*)», tzn. do nadgarstków i kostek, podczas gdy zwykły strój noszony pod spód był bez rękawów i sięgał wyłącznie do kolan (1930:444). Na przykład malowidło egipskie z pałacu Ramzesa III z ok. 1500 pne przedstawia Syryjczyka szlachetnego rodu ubranego w *ketōnet passīm* (rys.3). Był to stosunkowo długi płat materiału o kolorowej zmieniającej się ornamentyce, który na kształt spirali owijał ciało w szeregu zwojach od góry do dołu, od łydek w górę przylegając doń ściśle («das Wickelkleid», Calwar 738). Jeden koniec materiału był zarzucony na ramię niezczym szal, drugi natomiast, przemyślnie zwinięty albo skręcony, był umocowany do pasa, tak że w efekcie część ubrania wokół pasa przybierała formę poduszki (Calwar 739). Według Albrighta, taki rodzaj stroju cechował przede wszystkim urzędnika pałacowego (Haag 961; *JBL* 37 /1926/ 116-226; 60 /1940/ 250, Anm. 19).

III. WNIOSKI

Ubranie dostarczało bardzo istotnej społecznie i kulturowo informacji na temat statusu, zakresu władzy, tożsamości grupowej, a także rękodzielnictwa i handlu. «Przez tysiące lat stało się ono jednym z najbardziej uderzających i potężnych wskaźników rangi społecznej» (Westermann 1986:37). Znacząca rola odgrywana przez właściwy strój w starożytnej społeczności była oczywista także dla pisarzy biblijnych. Częste odnoszenie się do ubrania lub też do ornamentyki ubraniowej wskazuje na społeczną i symboliczną wagę ubrania dla wspólnoty starożytnego Izraela. Autorzy biblijni nierzadko używali ubrania na sposób metaforyczny zarówno celem wygłoszenia zachęt natury etycznej, jak i ukazania statusu i charakteru znaczących postaci (ABD II 232).

Ubranie jako takie otrzymuje w tekstach hebrajskich szereg nazw, które powodują, iż jasne ich rozróżnienie jest niekiedy trudne. Ogólnie można zatem powiedzieć, że w starożytności strój zewnętrzny był najczęściej układany wokół ciała, a następnie przypinany, opasywany, mocowany guzikami lub na inny sposób (Bonfante i Jaunzems 1988:1386). Ubiór noszony pod spód jak *kuttōnet* był raczej prosty w swej formie, jakkolwiek on również odzwierciedlał pozycję społeczną i zamożność swego właściciela.

Zbierając zatem wszystkie cechy tych dwu rodzajów ubrania, jakimi są *kuttōnet* oraz *ketōnet passīm*, możemy jako konkluzję przedstawić następujące wnioski. Stosownie do biblijnych i pozabiblijnych źródeł *kuttōnet* był:

- zwykłym ubraniem noszonym pod spód zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety,
- nakładanym bezpośrednio na ciało,

- sięgającym do kolan albo do łydek,
- z rękawami lub też bez nich,
- wykonanym z płótna lnianego albo wełny,
- bez szczególnych ozdób,
- używanym także podczas pracy.

Według tych samych źródeł *ketōnet passīm*:

- zasadniczo był noszony jako ubranie spodnie dla mężczyzn i kobiet,
- nakładany bezpośrednio na ciało, *ale ponieważ*
- wykonany z delikatnego płótna lub wełny, *i ponieważ*
- był kolorowy i z różną, zmieniającą się ornamentyką, *dlatego też*
- używano go również jako ubiór wierzchni,
- sięgał do kostek (szczególna i podstawowa cecha),
- miał długie rękawy,
- był raczej kosztowny i luksusowy,
- z pewnością nie służył do pracy, *oraz*
- był wyrazem wysokiej pozycji zajmowanej w rodzinie, w pokoleniu czy też w społeczności.

IV. SKRÓTY

- AncB Anchor Bible. Garden City, N.Y.
- ANEP J.B. PRICHARD (ed.), *Ancient Near East in Pictures Relating to the Old Testament*, Princeton ²1969.
- AHW W. VON SODEN (ed.), *Akkadisches Handwörterbuch*, 3 Vol., Wiesbaden 1965-81.
- KBL L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden 1953.
- AuS G. DALMAN (ed.), *Arbeit und Sitte in Palästina*, 7 Vol., Gütersloh 1928-1942.
- BA *Biblical Archaeologist*.
- BAD J.A. BRINKMAN et al. (ed.), *The Assyrian Dictionary*, 21 Vol., Chicago 1982.
- BDB F. BROWN (ed.), *The New Brown-Driver-Briggs-Gesenius Hebrew and English Lexicon*, Peabody 1981.
- BK Biblischer Kommentar.
- BRL K. GALLING (ed.), *Biblisches Reallexicon*, Tübingen 1937.
- Calwer Th. SCHLATTER (ed.), *Calwer Bibellexicon*, Stuttgart 1967, 738-741 [Kleidung].
- CBE J.E. STEINMUELLER – K. SULLIVAN (ed.), *Catholic Biblical Encyclopedia. Old Testament*, New York 1956, 237-238 [Clothing].
- GB W. GESENIUS – F. BUHL, *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, ¹⁷Leipzig 1915.
- GEL H.S. JONES (ed.), *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1953.

- GPL Z.S. HARRIS (ed.), *Grammar of the Phoenician Language*, New Haven 1936.
 Haag H. HAAG (ed.), *Bibel-Lexicon*, Zürich – Köln 1968, 960-962 [Kleidung].
 HAL W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM (ed.), *Hebräisches und Aramäisches Lexicon zum Alten Testament*, 4. Vol., Leiden 1967-1990.
 IDB G.A. BUTTRICK (ed.), *The Interpreter's Dictionary of The Bible. An Illustrated Encyclopedia*, 4 vols., New York – Nashville 1962.
 JBL *Journal of Biblical Literature*.
 JNES *Journal of New Eastern Studies*.
 JSS *Journal of Semitic Studies*, Manchester.
 König E. KÖNIG, *Hebräisches und Aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Leipzig 1936 (Wiesbaden 1969).
 PGL G.W.H. LAMPE (ed.), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1978.
 PSST St. ŁACH (ed.), *Pismo Święte Starego Testamentu*, 12 Vol., Poznań 1962-1990.
 ZA *Zeitschrift für Assyriologie*.
 Zorell F. ZORELL, *Lexicon hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti*, Roma 1954, 21962.

V. BIBLIOGRAFIA

- BELLINGER, L., «Cloth», IDB I 650-655.
 BONFANTE, L. – JAUNZEMS, E., 1988 «Clothing and Ornament», Vol. 3, pp. 1385-1413, in: M. GRANT – R. KITZINGER (ed.), *Classical Civilizations of Mediterranean*, New York.
 BROWN, J.P., 1980 «The Sacrificial Cult and Its Critique in Greek and Hebrew» (II), JSS 25:1-21.
 EDWARDS, D.R., «Dress and Ornamentation», ADB II 232-238.
 GERLEMAN, G, 1965 *Ruth. Das Hohelied* (BK XVIII).
 HADAS, M., 1965 *Imperial Rome*, New York.
 HÖNIG, H.W., 1957 *Die Bekleidung des Hebräers. Eine Biblisch-archeologische Untersuchung*, Zürich (Diss.).
 ŁACH, St., 1962 *Księga Rodzaju*, (PSST I/1), Poznań.
 MATTHEWS, V.H., 1988 *Manners and Customs in the Bible*, Peabody MA.
 MYERS, J.M., «Dress», IDB I 869-871.
 OPPENHEIM, L., 1949 «The Golden Garments of the Gods», JNES 8, 172-193.
 SKINNER, J., 1930 *Critical and Exegetical Commentary on Genesis*, Edinburgh.
 SPEISER, E.A., 1964 *Genesis*, AncB, New York.
 WESTERMANN, C., 1982 *Genesis*, 3. Teilband, Genesis 37-50 (BK I/3).
 WESTERMANN, C., 1986 *Genesis 37-50. A Commentary*, Minneapolis.
 WINTERMUTE, O.S., «Joseph, son of Jacob», IDB II 981-986.
 YADIN, Y., 1963 *The Finds from the Bar Kokhba Period in the Cave of Letters*, Jerusalem.

THE MEANING OF THE BIBLICAL TERMS *KUTTŌNET* AND *KETŌNET PASSÎM*

Summary

The main purpose of this article is to present the basic biblical and non-biblical sources comprising the terms *kuttōnet* and *ketōnet passîm*, to discover their essential meaning and to find the most important differences between them if there are any.

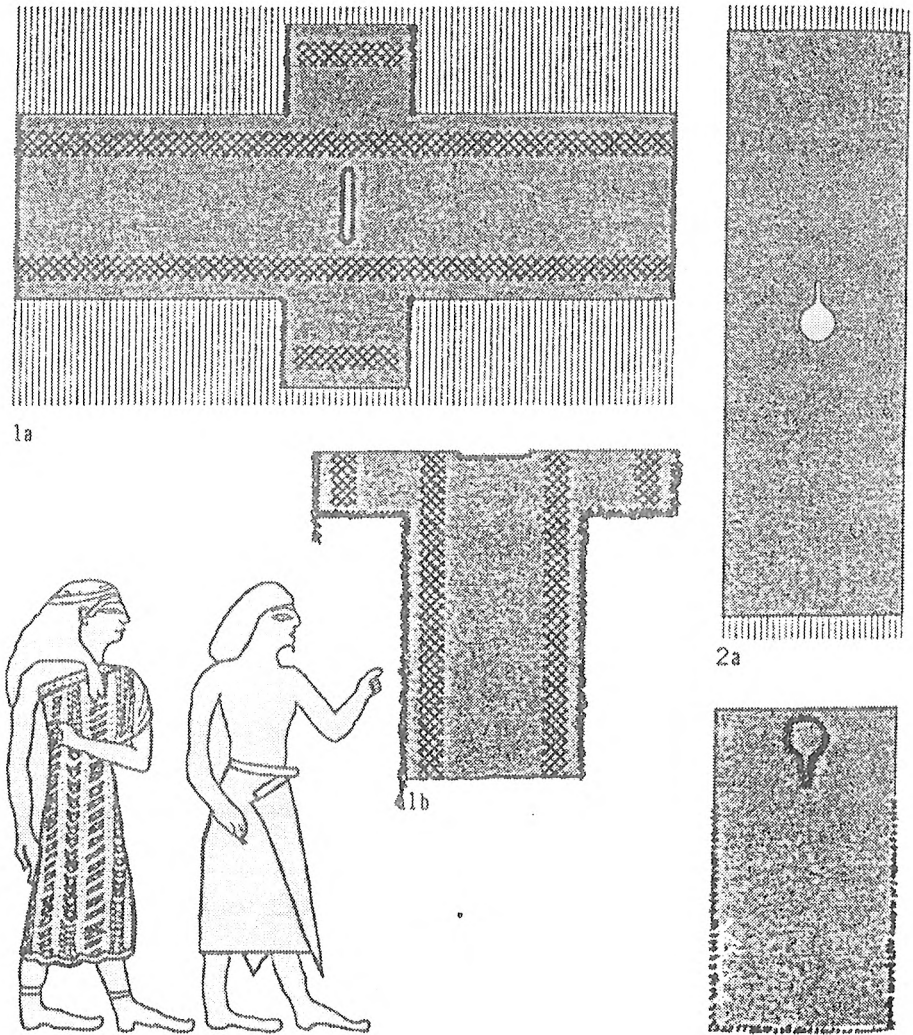
The garment in the Hebrew scriptures is given a number of names, which makes clear distinctions sometimes difficult.

Gathering all the features of those two kinds of garment we can say as a conclusion that according to the biblical and non-biblical sources the *kuttōnet* was:

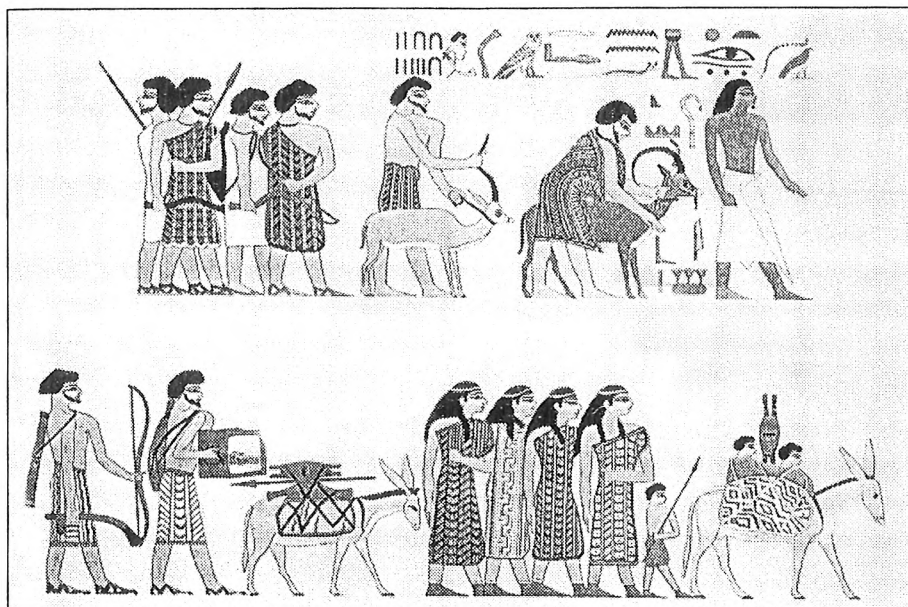
- ordinary undergarment for both men and women,
- worn next to the person,
- reaching to the knee or to the calves,
- with sleeves or without them,
- made of linen or wool,
- without particular decoration,
- used also during the work.

According to the same sources the *ketōnet passîm* was:

- generally used as undergarment for both men and women worn next to the body, *but because*
- made usually of fine linen or wool, *and because*
- colored and with different changing design, *it was*
- used also as an outer garment,
- reaching to the ankles (special and basic feature),
- with long sleeves,
- rather expensive,
- certainly non useful for work, *and it was*
- a sign of high position in family, tribe or society.

rys.1: 1a-1b) «tunika bez szwów, tkana od góry do dołu» (J 19,23), z otworem na głowę i rękawami; 2a-2b) egipska długa tunika z okresu dynastycznego, z prostego sukna, z otworem na głowę; 3) ubiór azjatycki bez rękawów i z fryzmem u spodu; 4) biały prosty strój egipski w formie spódniczki, jednolity co do szerokości (na podstawie *Workshop Notes*, no.18, The Textile Museum, Washington, za pozwoleniem pani Louisy Bellinger);

rys.2: malowidło ściennie z grobowca możnowładcy egipskiego w Beni-Hasan przedstawiające Semitów;

rys.3: owinięty wokół bioder i ściśle dopasowany strój posłańca syryjskiego (na podstawie malowidła egipskiego).